

ШЕВЧЕНКО Б. О., кандидат економічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

НОВЕ ІНТЕГРАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ВЕКТОР СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН

Загальним у сучасному баченні змісту історичного процесу стало виокремлення в ньому двох підходів: формаційного і цивілізаційного. Світоглядну основу першого з них, відомого як марксизм, становить матеріалістичне розуміння історії, виокремлення у суспільному житті економічної сфери і змістоутворюючий примат виробничих відносин. Історія людства марксистами подається як послідовна динамічна змінність суспільно-економічних систем (формацій). Первіснообщинний лад був змінений пронизаними класовим антагонізмом рабовласницькою, феодальною і капіталістичною формаціями. Боротьба класів обумовлювала революційний, певною мірою лінійний, перехід від формації до формації, що і являло собою зміст і перебіг історичного процесу. У фундаментальній праці К. Маркса «Капітал» був наданий розгорнутий аналіз буржуазної формації, обґрунтована історична невідворотність її зміни наступною формацією – комунізмом, першою стадією якого є соціалізм.

У поглядах ідеологів другого підходу (М. Данилевський, О. Шпенглер, М. Вебер, А. Тойнбі, П. Сорокін, Ф. Бродель, К. Ясперс, У. Ростоу, О. Тофлер та ін.) всесвітня історія постає у вигляді сукупності історій самостійних «культурно-історичних типів» [1] або «круговороту локальних цивілізацій» [2]. Їх розвиток є нелінійною послідовністю еволюційних стадій зародження, розквіту, старіння і занепаду. У їхніх поглядах знаходить місце теза про одночасне існування різноманіття культур і цивілізацій, що і визначає структуру і зміст соціального буття [3;

4, с. 345–358]. Національні особливості, за таких поглядів, набувають домінуючого впливу, але при цьому не відкидаються і деякі положення марксистських ідей, як то: вплив економічних факторів на суспільне життя, зумовленість входження суспільства у нові фази розвитку якісними змінами рівня виробничих сил. Така залежність і зумовленість проявляється у назвах новітніх суспільних теорій: «постіндустріальне суспільство», «технотронне», «інформаційне» суспільство.

У більшості випадків аналіз економічних і соціальних моделей, що сформовані представниками таких підходів, зводиться до конкретизації відмінностей і розбіжностей поглядів. Але такий аналіз був би неповний без визначення спільних закономірностей з використанням методу політичної економії як універсального інструменту опису домінуючого способу виробництва – основи функціонування і невід’ємної характеристики масштабних соціальних груп (суб’єктів історичного процесу) у їх часовому і просторовому вимірі. У широкому трактуванні предметом політекономічного аналізу виступає спосіб виробництва. Це наука про продуктивні сили і виробничі відносини з безумовним акцентом на пріоритеті останніх. Тому без з’ясування сутності трансформацій виробничих відносин як базової конструкції суспільства, неможливо діагностувати появу чергового історичного етапу суспільної динаміки – появи нового суспільно-економічного укладу або руху до нього.

Внаслідок краху соціалізму формаційний підхід втратив популярність. Але це не слід трактувати як його цілковиту хибність. Він, радше, потребує певної корекції і адаптації до мінливих реалій. На наш погляд, безумовно продуктивним для розвитку суспільного знання було б формування нової концепції у описі сучасних суспільних трансформацій, заснованої на принципах інтегральної єдності позитивного у формаційному і цивілізаційному підходах.

Теоретичні витоки інтегрального суспільства слід шукати у теорії соціальної держави, реформізму, кейнсіанстві, концепціях конвергенції. Припущення про можливість функціонального поєднання рис протилежних систем виникає у 60-х роках ХХ ст. Термін «конвергенція» означає набуття спільних рис системами, що функціонують у спільному середовищі. Таке твердження конвертується у теорію мирного співіснування різних політичних систем. На те були і суб'єктивні причини: Захід, де домінувала ліберальна ідеологія вільного ринку, у намаганні невілювати очевидні провали ринку змушений був запозичувати від соціалізму певні ідеї і принципи планування системи господарювання, перерозподілу доходів за допомогою бюджету і податки, що згладжувало соціальні контрасти і кризи.

Вперше ідею зближення двох систем висунув соціолог Пітірім Сорокін. Тема конвергенції піднімається ним у 1944 р. у роботі «Росія і Сполучені Штати», а у 1961 р. П. Сорокін на ХІХ Міжнародному конгресі соціології представив доповідь «Взаємна конвергенція Сполучених штатів і СРСР до змішаного соціокультурного типу», у якій зазначив: «...домінуючим типом суспільства, що викає, буде не капіталістичний і не соціалістичний, а тип вельми специфічний, який ми можемо визначити як інтегральний» [5].

Серед економістів ця тенденція була втілена у роботах американського теоретика Джона Кеннета Гэлбрейта. У 1967 р. у роботі «Нове індустріальне суспільство» він зазначав: «Роздуми про майбутнє виявляють важливість тенденції до конвергенції індустріальних суспільств, не зважаючи на їх ідеологічні і національні відмінності» [6].

Новітня історія трансформацій суспільств тривалий час не формувала адекватного запиту на ідеї конвергентного зближення систем. Історики і суспільствознавці радянських часів відкидали ідею конвергенції як «небезпечну вигадку буржуазної ідеології» [7, с. 318–323]. Після краху

соціалізму ідеї конвергенції були відкинуті на периферію суспільно-політичного життя. Аргументи щодо включення елементів комуністичних ідей у процеси розвитку суспільства і економіки сприймалися як заклики повернення до минулого. Внаслідок деідеологізації суспільного життя його канву утворив ринковий фундаменталізм. Ліберальний мейнстрім, що ствердився на довгі роки і в Україні, призвів до теоретичного застою у суспільній думці: бюрократичний соціалізм змінився бюрократично-олігархічним капіталізмом [8, с. 311–313].

Між тим практика розбудови інтегральних суспільств у пострадянській період була успішно впроваджена в інших країнах. Симбіоз планового господарювання і ринкового саморегулювання забезпечив проривні успіхи Китаю і В'єтнаму, навіть за збереженням політичної влади комуністичних партій. Завдяки плановому підходу в економіці КНР, наприклад, тривалий час відсутні економічні кризи і соціальні турбулентності, невпинно зростає рівень життя. В той же час капіталістичні елементи у структурі економіки Китаю перетворили його на другу світову державу за кількістю мільонерів [3].

Критика концепції інтегрального суспільства часто ґрунтується на його внутрішній суперечності, еkleктичності і, як наслідок, нестійкості, схильності перетікання до капіталізму або соціалізму. Такі загрози присутні і не заперечуються. Але саме така двоїста природа найбільшою мірою відповідає вимогам до можливих відповідей на сучасні актуальні суспільні виклики і загрози. Це об'єктивна світова тенденція, яка реалізується з урахуванням національних специфік. У самій природі людини соціальні витоки співіснують з егоїзмом. Адам Сміт вважав, що саме завдяки йому і «невидимій руці», як регулятору, суспільство прямуватиме до ідеального стану. Німецькі класики та їхні послідовники, навпаки, робили акцент на справедливості і соціальних аспектах

людського буття, визначали їх базисну природу. Історія доводить, що пошук балансу проміж двох суперечливих, але реальних сторін людської природи відповідає завданням пошуку оптимальної моделі буття суспільства.

Сучасні продуктивні сили і виробничі відносини потребують єдності капіталістичних і соціалістичних витоків, поєднання принципів капіталістичного і планового господарювання. Їх вдале комбінування вирішує такі головні завдання суспільного розвитку: високі темпи економічного зростання, соціальна справедливість, розвиток особистості, громадянська і духовна свобода. Така конвергенція, інтеграція визначально протилежних суспільно-економічних систем утворює достатні підстави для твердження про розпочатий рух людства до нового інтегрального суспільного укладу.

Отже, хибність твердження про «природність і нескінченність» капіталізму доведена сучасною господарською практикою в тій же мірі, що і теза про «рукотворність» соціалізму. Внутрішня природа обох формацій зумовлює об'єктивні позитивні властивості кожної з них і обґрунтовують їх історичну закономірність. Але іманентні суперечності кожної із цих формацій об'єктивно зумовлюють необхідність їх взаємодії і підтримки. Саме тому найбільш динамічні і гармонічні у своєму розвитку країни беруть за основу життєустрою інтегральну систему.

Важливість такого висновку має особливе значення для сучасної України, яка внаслідок помилок у реформуванні усіх сфер суспільного життя опинилася у системі координат бюрократично-олігархічного капіталізму. Нове інтегральне суспільство має стати орієнтиром у зміні парадигми суспільного розвитку і дозволить уникнути чергових відхилень у бік радикалізації вектора історичного поступу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилевский Н. Я. Россия и Европа. URL : http://dugward.ru/library/danilevskiy_n_ua/danilevskiy_n_rossiya_i_evropa.html.
2. Тойнби А. Дж. Постижение истории. URL : <http://gumilevica.kulichki.net/Toynbee/index.html>.
3. Фергюсон Н. Цивилизация: чем Запад отличается от остального мира. URL : http://loveread.ec/read_book.php?id=60053&p=1.
4. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. 603 с.
5. Сорокин П. А. Главные тенденции нашего времени : монография. Москва : Директ-Медиа, 2007. 416 с. URL : <http://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=36165>.
6. Гэлбрейт Дж. К. Новое индустриальное общество. М., 1969. 480 с.
7. Майборода И. Т. Критика буржуазных экономических теорий современного капитализма. Киев : Издательское объединение «Вища школа», 1982. 326 с.
8. Геец В. М. Общество, государство, экономика: феноменология взаимодействия и развития. *Национальная академия наук Украины, Ин-т экон. и прогнозирования*. Москва : Экономика, 2014. 631 с.